

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Гэгэтуйская средняя общеобразовательная школа»

ПРИНЯТО

на педсовете

Протокол № 1

«29» августа 2022 г.

СОГЛАСОВАНО

зам. директора по УВР

 /Хадагаева Р.Г../

«29» августа 2022 г.

УТВЕРЖДЕНО

ИО директора

 /Вампилова Г.Б./

«29» августа 2022 г.

Рабочая программа учебного предмета

« родной язык»

(базовый уровень) 6 класс

2022 – 2023 учебный год

Учитель: Цыбикова Туяна Бадма-Очировна

МБОУ «Гэгэтуйская СОШ»

(1-ая квалификационная категория)

ТАЙЛБАРИ БЭШЭГ

Буряад хэлээр зохёогдоһон ажалай программа хадаа Россиин Федерациин ба Буряад ороной эрдэм нуралсалай Министерствын тогтоолнууд ба Гэгээтэйн дунда нургуулиин нуралсалай түсэб ба ажалай программа зохоохо положени дээрэ үндэһэлжэ зохёогдоһон болоно.

Гол шухала зорилгонууд:

- ургажа ябаа залуу үетэндэ эрдэм болбосоролой үндэһэ нууриие гүнзэгыгөөр ба бата бэхээр үгэхэ;
- нурагшадые Буряад республикын гүрэнэй аман ба бэшэгэй хэлэтэй болгохо;
- ниитын болон ажахын хэрэгтэ түрэлхи хэлээ хэрэглүүлжэ нургаха;
- арадайнгаа түүхэ, аман зохоолойнь баялиг, ёһо заншал, соёл болбосорол – эдэ бүгэдэндэ түшэглэн, тэдэниие нургажа, хугжөөжэ, хүмүүжүүлжэ, буряад үндэһэ яһатанай гүнзэгы мэдэрэл бүрилдүүлхэ.

Зорилгонууд

1. *Нурагшадые литературна хэлэндэ нургалга.* Абянуудые зүбөөр үгүүлхэ, үгэнүүдэй лексическэ удхые зүб ойлгохо, удхын сохилто зүбөөр хэрэгдэхэ дадалтай болгохо. Мэдүүлэл соо хэрэглэгдэһэн үгэнүүд нуури байраяа зүбөөр олоһон, удхынгаа талаар бэе бээтээ зүбөөр холболдонхой байха ёһотой. Нютаг хэлэнэй онсо илгаануудта анхаралаа хандуулха: алибаа нютагта тус үгы гү, али абяе иигээд үгүүлдэг, харин литературна хэлэндэ иимээр үгүүлдэг гэжэ зэргэсүүлэн ойлгуулха шухала.

2. *Нурагшадай үгын нөөсые арьбажуулга ба мэдүүлэл зохёолгы хугжөөлгэ.* Уран зохёол, сонин, сэтгүүлнүүдые уншадаг нурагшын хэлэн тодо сэбэр, үгэ баянтай, мэдүүлэлнүүдые зүбөөр найруулха дадалтай байдаг. Хүшэр удхатай үгэнүүдые ойлгуулжа хэрэглүүлхэ шухала, словарна хүдэлмэри хэшээл бүхэндэ эмхидхэгдэжэ байха ёһотой. Хэрбээ нурагшада ойлгогдосогүй үгын байбаль, «Буряад хэлэнэй сахим нураха ном» соо «Толи» гэһэн бүлэг нээбэл, багшанарай ба нурагшадай хэрэглэхэ 14 зүйлэй толинуудые ашаглан, хэрэгтэй үгэнүүдэй зүб бэшэлгэ, оршуулга, тайлбаринь олдохо аргатай.

3. *Холбоо хэлэлгэдэ нургалга.* Буряад хэлэ заалгын гол зорилгонуудай нэгэн – хүнүүдэй хоорондоо харилсаха арга боломжо гүнзэгырүүлгэ, һанал бодолоо зүбөөр, үгэ баянтайгаар дамжуулха шадабари хугжөөлгэ. Энэ шадабари болон дадал буряад хэлэнэй, уран зохёолой ба дунда нургуулида үзэгдэжэ байгаа бүхы предметүүдээр хэшээлнүүдтэ хэлэлгэ хугжөөхэ элдэб даабаринуудые нурагшадаар дүүргүүлхэдэ бэхижүүлэгдэдэг. Зохёолго болон найруулга бэшэхын тула нурагшад хүдэлмэрингөө сэдэб зүбөөр шэлэн олохо, гол удхыень тодоор ойлгохо, юрын гү, али орёо түсэб зохёожо шадаха дүршэлтэй болохо ёһотой. Үгэнүүдэй удхы, тэдэнэй холбоо, хэлэлгын уран аргуудые зүбөөр хэрэглэхэ. Оролто хубияа – шухала хубида, түгэсхэлдэ гуримтайгаар шэнжэлэн орожо, зохёолгоёо бэшэхэ.

Нурагшадай буряад хэлээр шадабаринууд (предметные результаты):

- Олон удхатай үгэнүүдэй илгаа мэдэхэ, хэлэлгэдэ зүбөөр хэрэглэхэ. Словарь хэрэглэжэ, хүшэр үгэнүүдэй тайлбари хэжэ шадаха.
- нурагшад юмэнэй, тэмдэгэй, тоогой нэрэнүүдые, дайбар үгэнүүдые хэлэлгэдэ зүбөөр хэрэглэжэ шадаха зэргэтэй.
- Орёо түсэб зохоохо. Дэлхэйн байгаалида гү, али ямар нэгэн юмэн тухай тобшоор, зүбөөр юрэ хөөрэхэ, бэшэхэ.
- Сочинени бэшэхэ материалаа суглуулха, зүбөөр һанал бодолоо удаа дараалан бэшэхэ шадабаритай болохо.

Тус программа соо лексикологи ба фразеологи гэхэн сэдэбүүдтэ онсо нуури үгтэнэ. Буряад хэлэнэй үгын баялиг, тэрэниие баяжуулха гол аргууд, хэлэнэй уран аргууды: эпитет, метафора, синекдохэ, гиперболэ – эдэ бүгэдые нурагшад эдэбхитэйгээр хэрэглэжэ нураха ёһотой. Лексикологёор мэдэсэнүүд морфологи, синтаксисые шудалха үедөө нэмэгдэхэ, бэхижүүлэгдэхэ. Буряад литературы хэшээлнүүдтэ зохёолой хэлэнэй шүүмжэлгэ хэхэдэ, лексикээр хүдэлмэри ябуулагдаха болоно. Түрэл хэлэнэйнгээ арга боломжые, тодо, хурса, ураниие улам бүри дүүрэнээр хэрэглэжэ нургаха шухала. Нурагшадые лексическэ шүүлбэридэ нургаха хэрэгтэй.

Морфологи шудалан үзэхэдөө, нурагшад үгын бүридэл ба үгын бии болодог аргуудтайнь танилсана. Үгын удхата хубинууд – үндэһэн ба залгабаринуудай үүргэ тухай, үгэнүүдые холбодог арга зэбсэгын болохо залгалта тухай ойлгосо нурагшадта үгэхэ, үгые ганса бүридэлөөрнь шүүлбэрилжэ нураха бэшэ, мүн баһа ямар үгэһөө яагаад бии болоһыень ойлгуулха шухала юм. Үгын бүридэлөөр ба үгын бии бололгоор шүүлбэридэ наринаар хандаха, зүб бэшэлгэтэйн холбоотойгоор хараха. Хэлэлгын хубинуудай морфологическа шэнжэнүүдые ойлгон, тэдэнэй хоорондохи адли ба ондоо зүйлнүүдые мэдэжэ абаха зорилго табигдана.

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные результаты):

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрээ хэлэхэ;
- өөрынгөө хэлэ уран, баян, тодо, сэбэр болгохоёо оролдохо;
- тоонтодоо, түрэл орондоо дуратай байһанаа, өөрынгөө хандаса харуулха;
- уншаха, харилсаха дуратай байха;
- бэшэхэ шадбаритай байха, буулгажа бэшэхэ, шагнажа абаад бэшэхэ, өөрөө зохёон бэшэхэ;
- өөрынгөө сэдхэлэй байдал тухай, тиихэдэ үзэһэн юумэнууд тухайгаа бэшэжэ (эссе жанрын түхэлөөр) харуулха;
- түрэл хэлээ шудалха эрмэлзэлтэй байха;
- өөрынгөө хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Бээ гуримшуулаад ябаха шадбари (регулятивные УУД):

- өөрөө хэшээлэй темэ хэлэхэ, зорилгыень табиха;
- багшатай сугтаа нуралсалай проблемнэ асуудал яажа шиидхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиха;
- өөрынгөө хэжэ байһан үйлэнүүдые түсэбэй, алгоритмын үйлэнүүдтэй тааруулха, зэргэсүүлхэ, өөрынгөө ажаябуулга шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;
- өөрынгөө, ондоо хүнүүдэй, классайнгаа ажал шалгаха, хэр зэргэ шадбаритай болобобиб гэжэ элирүүлжэ нураха.

Оршон тойрониие шудалха шадбари (познавательные УУД):

- текстээр дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза (виды информации) ойлгохо; юун тухай хэлэгдэнэб, удхань амар бэ, идеянь ямар бэ гэжэ элирүүлхэ;
- олон ондоо янзын уншалга хэрэглэхэ;
- ондо ондоо түхэлтэй текстнууд (текст, схема, таблица, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;
- үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- анализ, синтез хэхэ;
- шалтагаан хойшолон хоёрой хоорондохи холбоо харуулха, тодорнуулан зохёон тогтоохо;
- бодомжолхо.

Харилсаха шадбари (коммуникативные УУД):

- хэлэлгын зорилгоһоо дулдыдуулан өөрынгөө һанал бодол амин ба бэшэгэй хэлэн дээрэ харуулха;

- өөрынгөө ханал бодол, ханамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;
- хүнүүдэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тиин өөрынгөө ханал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;
- ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ ханал бодолдо ерэхэ;
- асуудалнууды зохёохо, табиha.

Программын байгуулга (бүридэл) ба удха

6-дахи класс (70 час)

Оролто хэшээл. Буряад хэлэн- Буряад Республикын гүрэнэй хэлэн (1 час)

Табадахи класста үзэһэнөө дабталга (5час)

Дабтагдаха сэдбүүд: Фонетикэ, графика, бэшэгэйдүрим. Лексикэ. Үгынбүридэл. Үгынбиибололго. Темэдабталга, бүридхэл.

Шалгалтын диктант (2 час).

Фразеологи(2час)

Фразеологи тухай юрэнхы ойлгосо. Фразеологическа тааралнуудай гол шэнжэнүүд.

Ямар хэлэнһээ абтаһан үгэб гэжэ мэдэхэ болохо. Абтаһан, нютагай, мэргэжэлтэнэй, хуушарһан үгэнүүды илгаруулха шадабаритай болгохо. хурагшад хэлэлгэдээ фразеологическа тааралнууды хэрэглэжэ һураха уялгатай.

Хэлэлгын хубинууд тухай ойлгосо (1 час)

Морфологи. Хэлэлгын хуби тухай ойлгосо. Бээ даһан хэлэлгын хубинууд. Туһалагша хэлэлгын хубинууд. Тусхай хэлэлгын хуби.

Юумэнэй нэрэ (18 час)

Эхин классуудта үзэһэнөө дабталга.

Юумэнэй нэрын удха шанар ба грамматическа гол тэмдэгүүдын. Юумэнэй нэрын синтаксическа үүргэ. Юумэнэй нэрые хандалга болгон хэрэглэлгэ.

Юумэнэй нэрэнүүдэй хүниие ба юумэнүүды тэмдэглэлгэ.

Тусхайта ба юрын юумэнэй нэрэнүүд.

Газар зүйн нэрэнүүды (түби дэлхэйн, нуур далайн, хада уулын, орон нютагай, город тосхоной, талмай, гудамжа мэтын нэрэнүүды), түүхын ушаралнуудай, һайндэрнүүдэй, дурасхаалта үдэрнүүдэй нэрэнүүды ехэ үзэгөөр эхилжэ бэшэлгэ.

Ном, дэбтэр, газетэ журнал, зураг, кинофильм, зүжэг, литературынын ба хүгжэмэй зохоолнуудай нэрэнүүды ехэ үзэгөөр эхилжэ бэшэлгэ. Эдэ нэрэнүүды кавычкаар текст соо илгалга.

Нэгэнэй ба олоной тоо.

Зохилдол. Падежэй залгалтануудай һууриин зөөлэн хашалганай, дифтонгын, удаан ба сохилтотой аялганай, хэлэнэй узуурай хашалганай удаа түхэлөө хубилгадаг ушарнууд. Падежнүүдэй залгалтанууды залгахата, зарим юумэнэй нэрэнүүдэй һуурида болодог хубилалтанууд. Падежэй залгалтанууды зүб бэшэлгэ.

Юумэнэй нэрын нюурта ба өөртэ хамадал, тэдэнэй залгалтанууды зүб бэшэлгэ.

Хэрэггүй газарта нэгэ үгээ дабтахагүйн тула дүтэрхы удхатай юумэнэй нэрэнүүды хэлэлгэ соогоо хэрэглэжэ шадаха дадал.

Падежнүүдэй ба хамаадалай залгалтанууды зүбөөр хэлэхэ, бэшэхэ шадабаритай болгохо

Тэмдэгэй нэрэ (6 час)

Тэмдэгэй нэрын удха ба грамматическа шэнжэнь.

Шанарта ба харилсаата тэмдэгэй нэрэнүүд.

Тэмдэгэй нэрын бии бололго. Тэмдэгэй нэрэ бии болгодог суффикснууды зүб бэшэлгэ.

Тэмдэгэй нэрэнүүды зохилдуулха, хамаадуулха шадабаритай болголго.

Дүтэрхы удхатай тэмдэгэй нэрэнүүды хэлэлгэ соогоо хэрэглэлгэ.

Тоогой нэрэ (8час)

Тоогой нэрэ тухай ойлгосо. Тоолоһон, дугаарлаһан, баглуулһан, суглуулһан тоогой нэрэнүүд. Тоолоһон тоогой нэрын һүүлэй хашалган.

Дугаарлаһан, баглуулһан, суглуулһан тоогой нэрэнүүдые бии болгодог суффикснуудые зүб бэшэлгэ. Юрын ба бүридэмэл тоогой нэрэнүүд. Хэлэлгэ соо баглуулһан тоогой нэрын хубаарилһан ба баглуулһан удха шанар зүбөөр хэрэглэжэ шадалга.

Тоолоһон, дугаарлаһан, баглуулһантоогой нэрэнүүдые элирхэйлэгшэ, суглуулһан тоогой нэрые нэрлүүлэгшэ болгон хэрэглэлгэ.

Тоогой нэрэнүүдые зүбөөрүгүүлэлгэ. Тоогой нэрэнүүдые хэлэлгэдээ зүбөөр хэлэхэ, бэшэхэ шадбаритай болгохо.

Түлөөнэй нэрэ (8 час)

Түлөөнэй нэрэ тухай ойлгосо. Түлөөнэй нэрэнүүдэй илгарал. Түлөөнэй нэрэнүүдые мэдүүлэлэй элдэб гэшүүдэй үүргээр хэрэглэлгэ.

Түлөөнэй нэрэнүүдые хэлэлгэдээ зүбөөр хэрэглэлгэ. Түлөөнэй нэрэнүүдые мэдүүлэлнүүдые холболгодо зүбөөр хэрэглэжэ һуралга.

Дайбар үгэ (4час)

Дайбар үгэнүүдэй удха ба грамматическа шэнжэнүүдын. Дайбар үгэнүүдэй удхаараа илгарал. Дайбар үгэнүүдые мэдүүлэлэй ушарлагшадай ба хэлэгшын үүргээр хэрэглэлгэ.

Дайбар үгэнүүдэй бии болохо аргууд. Дайбар үгэнүүдые мэдүүлэлнүүд соо зүбөөр хэрэглэхэ шадбаритай болгохо.

Дабталга (5 час)

Холбоо хэлэлгэ хүгжөөлгэ (10 час)

Үзэһэн текстнүүдые (хуби хубяарнь), хэлэлгын стиль, темэ, холбоотой хөөрөөнэй гол удха дабталга. Хэрэгэй стиль тухай юрэнхы хөөрэлдэлгэ.

Байгаалие гү, али ямар нэгэн бодото байдалые тодорхойлон харуулһан удхатай юрэ хөөрэхэн текстээр изложени бэшэлгэ.

Шудалан үзэжэ байгаа литературна зохеолой хэһэгээр дэлгэрэнгы ба хуряангы изложени бэшэлгэ.

Хараһан фильмын, зүжэгэй, радиодамжуулгын удхаар өөрынгөө ханамжа оруулалсан, дэлгэрэнгы ба хуряангы изложени бэшэлгэ.

Ямар нэгэн юумые, байгаалие ажаглан хадуужа абаһанаа тодорхойлһон, мүн зураг хаража бэшэхэн сочинени.

Литературна геройн характеристикэ хөөрөжэ үгэлгэ.

Уншаһан рассказ, шүлэг, статья тухай ханамжаяа бэшэлгэ.

Юрын конструкцитай мэдүүлэлнүүдһээ бүридэхэн багахан рассказые ородһоо буряад хэлэн дээрэ оршуулга.

Календарно-тематическа түсэблэлгэ

Хэшээлэй №	Хэшээлэй темэ	Үгтэһэн саг	Хэшээл үнгэргэлгэ		
			Түсэбөөр (по плану)	Бодотоор (факт.)	Тэмдэглэл
1	Буряад хэлэн XXI –дэхи зуун жэлэй эхиндэ	1 час			
5-дахи классата үзэһэнөө дабталга (5 час)					
2	Фонетикэ, графика, бэшэгэй дүрим	1 час			
3	Лексикэ	1 час			
4	Үгын бүридэл	1 час			
5	Синтаксис	1 час			
6	Шалгалтын хүдэлмэри	1 час			
7-8	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ	2 час			
Фразеологи (2 час)					
9	Фразеологи тухай ойлгосо	1 час			
10	Фразеологи тухай юрэнхы ойголсо.	1 час			
11	Хэлэлгын хубинууд тухай ойлгосо.	1 час			
Юумэнэй нэрэ (18час)					
12	Юумэнэй нэрэ тухай ойлгосо	1 час			
13	Юрын юумэнэй нэрэнүүд	1 час			
14	Тусхайта юумэнэй нэрэнүүд тухай.	1 час			
15	Юумэнэй нэрын бии болого	1 час			
16	Юумэнэй нэрэнүүдэй нэгэнэй ба олоной тоо.	1 час			
17	Юумэнэй нэрын олоной тоогой залгалтанууд	1 час			
18	Абтаһан үгэнүүдые олоной тоодо зүб бэшэлгэ	1 час			
19	Шалгалтын хүдэлмэри	1 час			
20	Юумэнэй нэрын зохилдол	1 час			

21	Нэрын, хамаанай падежнүүд	1 час			
22	Шалгалтын ажал	1 час			
23	Зүгэй, үйлын, зэбсэгэй падежнүүд	1 час			
24	Хамтын ба гаралай падежнүүд.	1 час			
25	Тобшолол «Юумэнэй нэрын зохилдол»	1 час			
26	Шалгатын ажал	1 час			
27	Юумэнэй нэрын нюурта хамаадал	1 час			
28	Нюурта хамаадалай залгалтанууд	1 час			
29	Юумэнэй нэрын өөртэ хамаадал	1 час			
30	Өөртэ хамаадалай залгалтанууды зүб бэшэлгэ	1 час			
31	-Ээ -эй, ээ-өө аялгананууды зүб бэшэлгэ	1 час			
32	Юумэнэй нэрын морфологическа шүүлбэри.	1 час			
33	Тобшолол «Юумэнэй нэрэ»	1 час			
34	Шалгалтын хүдэлмэри «Юумэнэй нэрэ»	1 час			
35-36	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ	2 час			
37	Тэмдэгэй нэрын удха	1 час			
38	Шанарта ба харилсаата тэмдэгэй нэрэнүүд	1 час			
39	Тэмдэгэй нэрын шанарай зэргэнүүд	1 час			
40	Тэмдэгэй нэрые юумэнэй нэрын орондо хэрэглэлгэ	1 час			
41	Тэмдэгэй нэрын зохилдол ба хамаадал	1 час			
42	Тэмдэгэй нэрэнүүды хэлэлгэдээ хэрэглэлгэ	1 час			
43	Шалгалтын хүдэлмэри	1 час			
44-45	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ	2 час			

46	Тоогой нэрын удха	1 час			
47	Тоолоһон тоогой нэрын һүүлэй Н хашалганиие зүб бэшэлгэ	1 час			
48	Тоогой нэрын илгарал	1 час			
49	Тоогой нэрын илгарал	1 час			
50	Тоогой нэрын падеждэ зохилдол	1 час			
51	Тоогой нэрын хамаадал	1 час			
52	Тоогой нэрын хамаадал	1 час			
53	Шалгалтын хүдэлмэри	1 час			
54	«Буряд хубсаһан» гэхэн проект	1 час			
Түлөөнэй нэрэ (8 час)					
55	Түлөөнэй нэрэ	1 час			
56	Түлөөнэй нэрын удхаараа илгарал	1 час			
57	Зурагаар зохёохы ажал	1 час			
58	Түлөөнэй нэрын олоной тоо	1 час			
59	Түлөөнэй нэрын зохилдол	1 час			
60	Түлөөнэй нэрын хамаадал	1 час			
61	Тобшолол «Түлөөнэй нэрэ»	1 час			
62	Шалгалтын ажал	1 час			
Дайбар үгэ (4 час)					
63	Дайбар үгын удха шанар	1 час			
64	Дайбар үгын удхаараа илгарал	1 час			
65	Дайбар үгын бии бололго	1 час			
66	Дайбар үгэнүүдые хэрэглэлгэ	1 час			
67	«Дайбар үгэ» сэдэбээр дабталга	1 час			
68	Диктант «Хабар»	1 час			

69	Дабталга	1 час			
70	Шалгалтын хүдэлмэри	1 час			

Нуралсалай номууд

1. «Буряад хэлэн», О.Ш. Цыремпилова, Ц.С. Жанчипова, Улаан-Үдэ., «Бэлиг», 2018 он.
2. «Буряад хэлээр тестнүүд», Б.Б. Гомбоев., Улаан-Үдэ., «Бэлиг», 2014 он.
3. «Буряад хэлэн» сахим нураха ном., Улаан-Үдэ., 2006 он., 2012 он.
4. «Буряад хургуулийн программанууд», «Буряад хэлэн» Ү- XI классууд., Д.Б. Базарова, Д.Д. Санжина., Б.Б. Будаин., Улаан-Үдэ., «Бэлиг», 2008 он.
5. «Буряад хэлээр, уншалгаар, буряад литератураар нурагшатай мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэхэ эрилтэ», Ц.Б. Цыренова, Б.Б. Жалсанов., Улаан- Үдэ., «Бэлиг», 2007 он.
6. «Буряад хэлэн болон литератураар дунда хургуулийн нуралсалай заршам», Б-Д. Батоев., Д-Н.Д. Доржиев., С.Ж. Балданов..., «Бэлиг», 2004 он.